

Tadeusz Kosiński

Dział Numizmatyczny

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 18, 294-303

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

- Drewno orzechowe, toczne, płaskorzeźbione, trzcina; wys. 78, szer. siedziska 72,5, głęb. 47 × 47 cm; nr inw. MNKi/R/1844; przeniesienie 1992.
37. Zegar stojący szafowy przeszklony w partii tarczy i na wysokości wag, Śląsk, Świebodzice, firma Gustawa Beckera, pocz. XX w. Sosna, orzech, okleina orzechowa barwiona na ciemny brąz, szkło pęcherzykowe i kryształowe, mosiądz; wys. 210, szer. 55, głęb. 29 cm; nr inw. MNKi/R/1843; przeniesienie 1992.
38. Komplet mebli złożony z biblioteczki, biurka, stołu okrągłego, kanapki, fotela i 5 krzeseł, Polska, 20-lecie międzywojenne. Drewno fornirowane jesionem, intarsja, tapicerka; nr inw. MNKi/R/1824—1833; przeniesienie 1992.
39. Kasa pancerna, Wiedeń, firma Ignaza Patzaka, XIX/XX w. Żeliwo, wnętrze partiami drewniane, gruntowane, malowane „à la drewno”, złożone; wys. 82, szer. 61, głęb. 58 cm; nr inw. MNKi/R/1856; przeniesienie 1992 (ryc. 21).

Anna Kwaśnik-Gliwińska

DZIAŁ NUMIZMATYCZNY

1989—1992

Krach finansów państwa, a co za tym idzie — oszczędności budżetowe, miały decydujący wpływ na znaczne ograniczenie zakupów w latach 1989—1992. Toteż najliczniejszą grupę nabytków Działu Numizmatycznego z tego okresu tworzą przejęte w 1989 r. z Działu Historii zbiory falerystyczne i sfragistyczne.

RODZAJE I STRUKTURA NABYTEKÓW DZIAŁU NUMIZMATYCZNEGO
W LATACH 1989—1992

	1989	1990	1991	1992	Razem
Dary	9	7	11	42	69
Przekazy	215	2	4	5	226
Zakupy	—	48	70	2	120
Razem	224	57	83	49	415

	1989	1990	1991	1992	Razem
Monety	1	3	51	3	58
Banknoty	—	2	30	2	34
Medale	7	51	4	43	105
Tłoki pieczętne	64	1	—	1	66
Odznaczenia	152	—	—	—	152
Razem	224	57	85	49	415

Monety

Najciekawszym nabytkiem tej grupy muzealiów jest bez wątpienia denar Bolesława III Krzywoustego (1102—1138) „Książę i święty Wojciech” (MNKi/N/527), reprezentujący jeden z czterech typów denarów bitych przez tego władcę. O randze tego

Ryc. 22. Denar Bolesława III Krzywoustego „Książę i św. Wojciech” z 1113 r., nr inw. MNKi/N/527

awers

rewers

egzemplarza świadczy fakt, iż posiada jeden z najwyższych współczynników rzadkości monet. Ten typ denara został wybity po 1113 r. w mennicy gnieźnieńskiej w okresie trudnej dla Bolesława III sytuacji politycznej: wewnętrznej (konieczność surowej pokuty za uwięzienie i oślepienie brata Zbigniewa) oraz zewnętrznej (wojna z Czechami i niebezpieczeństwo utraty samodzielności kościelnej przez Polskę). Wtedy to potrzebą chwili stało się utrwalenie kultu świętego Wojciecha, kreowanego na opiekuna państwa polskiego. Denar obok miernika wartości, odegrać miał rolę propagatora idei — rolę, którą w niedługim już czasie przypisano tzw. brakteatom. Na awersie monety widzimy więc postać siedzącego świętego Wojciecha. Obok po prawej wizerunek księcia Bolesława, dzierżącego w lewej ręce tarczę, w prawej zaś włócznię świętego Maurycego. Włócznię tę jako znak monarszego dostojenstwa spotykamy często na monetach pierwszych Piastów. Rewers przedstawia krzyż, dookoła niego napis: „BOLEZLAU” oraz w kolejnym kręgu: „ADALBIBUS” zamiast „ADALBERTUS”. Jak widać, stosując kontrakcję, rytownik nie ustrzegł się błędu literowego.

Moneta ta jest ciekawa jeszcze z dwóch względów. Po pierwsze, jest przykładem dewaluacji denara. Na początku panowania Bolesława Krzywoustego z jednej grzywny jako jednostki wagowej (213 g, przy czym czystego srebra 182,5 g) bito 240 monet o przeciętnej wadze 0,887 g. Potrzeba gotówki kazała jednak księciu szukać w mennicy nowego źródła dochodów. Środkiem do tego było stopniowe obniżanie stopy mennicznej, czyli wybijanie z grzywny srebra coraz większej ilości denarów, o coraz mniejszej wadze. Prezentowana moneta waży już tylko 0,450 g. Po drugie, jest przykładem zastosowania nowej techniki produkcji monet, która wyeliminowała z rysunku stempli mennicznych obowiązujący dotąd na ziemiach polskich wzór denarów saskich, a mianowicie wystające obrzeże. Denary Krzywoustego mają wygląd niemal płaskich blaszek srebrnych, lecz artystycznie wykonane są znacznie lepiej niż poprzednie.

Jedynym poważniejszym zakupem, jaki udało się w omawianym czasie zrealizować, było nabycie w Świętokrzyskim Salonie Numizmatycznym zespołu 44 monet z okresu panowania w Polsce dynastii Wazów. Zakup ten był podjętowany planem zorganizowania w przyszłości w pałacu kieleckim stałej wystawy poświęconej zbiorom numizmatycznym z tej epoki. Rządy Wazów cechuje bowiem niezwykle bogata działalność mennicza. Nigdy wcześniej, ani już nigdy potem, nie było takiej różnorodności pieniądza, takiego bogactwa gatunków i typów środków płatniczych. Wśród zakupionych monet Zygmunta III (1587—1632) występują: orty, trojaki, grosze i denary, Jana Kazimierza (1649—1668) zaś złotówki, orty, szelągi; bite zarówno w mennicach koronnych, jak i miejskich.

Pod berłem Zygmunta III po raz pierwszy w Rzeczypospolitej pojawiły się monety ćwiertalarowe zwane z niemiecka ortami $\left(\text{orth} = \frac{1}{4}\right)$. Wybiła je w 1609 roku mennica

gdańska. Orty pomyślane były jako średniej wielkości monety srebrne wartości 10 groszy. Jednak wskutek inflacji ich wartość na tym poziomie nie utrzymała się długo. Zakupione orty gdańskie (MNKi/N/598-601) potwierdzają, iż mimo upływu lat rysunek stempla generalnie nie ulegał większej ewolucji. Na awersie widać popiersie króla Zygmunta III w koronie i w modnej wówczas kryzie. W otoku zamieszczono tytulaturę: „SIGIS[mundus] III D[ei] G[ratia] REX POL[oniae] M[agnus] D[ux] L[ithuaniae] R[ussiae] PR[ussiae]”. Na rewersie herb Gdańska na tarczy podtrzymywanej przez dwa lwy. Dookoła napis: „MONETA CIVIT[atis] GEDANENSIS, oraz niekiedy znak mincerza. Po 1620 r. połowa daty występuje na awersie, końcówka zaś na rewersie. Najcenniejszy jest ort z 1617 r. (MNKi/N/598), którego projekt opracował Samuel Ammon (1591—1622), najwybitniejszy w Polsce reprezentant manieryzmu, oczywiście w medalierstwie. Jego dzieło sygnowane inicjałami na rewersie, wyróżnia się precyzyjnym wykonaniem, subtelnym rysunkiem oraz umiejętnie zastosowaną ornamentyką dekoracyjną.

Podobną prawidłowość w stosunku do rysunku stempla potwierdzają orty koronne bite w mennicy bydgoskiej (MNKi/N/592, 594, 595). Na awersie występuje popiersie królewskie w koronie i zbroi wraz z insygniami, a w otoku tytulatura: „SIGIS[mundus] III D[ei] G[ratia] REX POL[oniae] M[agnus] D[ux] L[ithuaniae] RUS[siae] PRU[ssiae] M[asoviae]”. Na rewersie dokończenie tytulatury: „SAM[ogitia] LIV[oniae] NEC[non] SE[migaliae] GOT[orum] VAN[delorum] Q[ue] HER[editorius] R[ex]. W centrum pod koroną 5-połowa tarcza herbowa: na 1. i 4. polu występuje Orzeł polski, na 2. i 3. litewska Pogoń, w środkowym na małej tarczy Snopek Wazów. Po bokach data emisji, u dołu herb Sas Mikołaja Daniłowicza podskarbiego wielkiego koronnego.

Największą grupę, jednocześnie najbardziej charakterystyczną dla mennictwa czasów Zygmunta III stanowią trojaki (MNKi/N/561, 563-569, 571, 574-576, 578, 581-587), a więc monety o wartości 3 groszy. Nabyte trojaki reprezentują wszystkie mennice koronne: w Olszku, Poznaniu, Wschowie, Bydgoszczy, Malborku, Lublinie i Krakowie, oraz mennice miejskie w Gdańsku i Rydze. Monety te, chociaż bite masowo i w wielkiej ilości odmian, posiadają jednak wspólne podobieństwo. Na awersie występuje popiersie władcy zawsze zwrócone w prawo, dookoła tytulatura w skróconej formie. W przypadku trojaków koronnych, u dołu występuje jeszcze herb urzędującego podskarbiego wielkiego koronnego. Rewers zawiera charakterystyczny 4-wierszowy napis: „III GROS[sus] ARG[enteus] TRIP[lex] REG[ni] POLON[ia]e], datę i czasami znak mincerza. Trojak koronny posiadał trzy herby: Polski, Litwy i Wazów, miejski zaś — herb emitującego monetę miasta.

Jako ciekawostkę można jeszcze zaprezentować najmniejszą z emitowanych monet — denara koronnego z mennicy krakowskiej z 1623 r. (MNKi/N/548). Cienki jak papier, o średnicy 14 mm i wadze brutto 0.25 g, zawierał symboliczną niemal ilość srebra. Był bity według $1\frac{1}{2}$ próby srebra w 16-stopniowej skali lutowej, czystego zatem srebra było w nim 0.02 g (sic!). Na awersie występowała ukoronowana litera „S” (Sigismundus), po bokach data 16|23, na rewersie pod koroną splecione tarcze z herbami Polski, Litwy i Wazów.

Początek panowania Jana Kazimierza charakteryzował się podjęciem próby uporządkowania systemu monetarnego. Jednak wojny, które wkrótce nastąpiły i wraz z nimi upadek gospodarczy, spowodowały również głęboki regres na polu menniczym. Przegląd ortów koronnych oraz toruńskich i gdańskich z lat 1650—1668 (MNKi/N/626-632, 635, 636) w pełni tę tendencję potwierdza. Wysoka 14 próba mennicza bitych w 1650 roku monet z biegiem lat stopniowo maleje. Również poziom

Ryc. 23. Ort gdański Jana Kazimierza z 1651 r., nr inw. MNKi/N/632

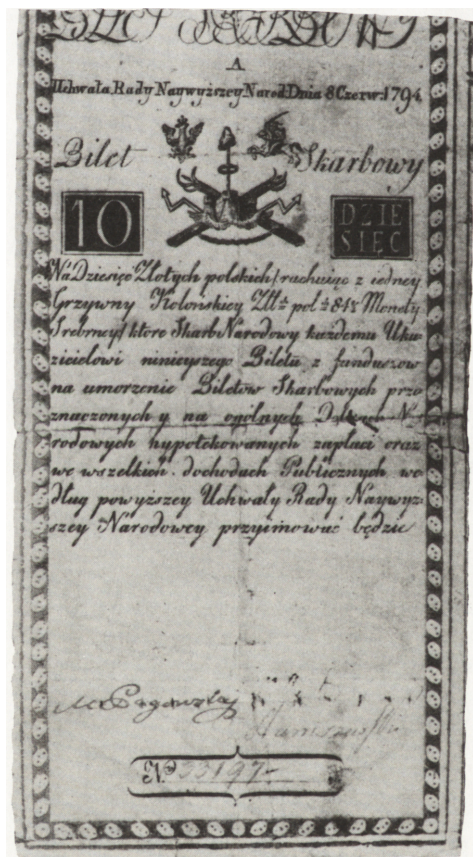
wykonania technicznego i artystycznego słabnie, jakby chciał się dostosować do ogólnego upadku pieniądza. Za monetę najcenniejszą, a jednocześnie najpiękniej od strony plastycznej wykonaną, należy uznać ort gdański z 1651 r. (MNKi/N/632). Ten wybór nie będzie dziwić, jeśli weźmiemy pod uwagę, iż nad poziomem stempli rytowanych w tej mennicy czuwał Jan Hoehn senior (1607—1664), najwybitniejszy medalier w Rzeczypospolitej w tym okresie. Awers zawiera modelowane popiersie króla w koronie, okryte płaszczem, z Orderem Złotego Runa na piersi. W otoku tytułatura: „IOAN[nes] CAS[imirus] D[omi]ni G[ra]tia R[ex] POL[oniae] SVEC[iae] M[agnus] D[ux] L[ithuaniae] R[ussiae] P[ru]ssiae”. Na odwrocie owalna tarcza z herbem Gdańska trzymana przez dwa lwy, nad tarczą nominal „18” oznaczająca wartość monety w groszach. Pod łapami litery „GR” — znak Gerharda Rogge, dzierżawcy mennicy, niżej data emisji: „1651”. Dookoła napis: „MONET[ar] ARGENT[ea] CIVITAT[is] GEDANEN[sis]”.

W 1663 roku wprowadzono do obiegu monetę 1-złotową (MNKi/N/637-638). Od połowy XV w. 1 złoty polski liczył 30 groszy i był podobnie jak grzywna jednostką obrachunkową. Teraz po wybiciu pierwszej emisji stał się realną monetą. Trudna sytuacja finansowa kraju sprawiła, iż złotemu nadano przymusowy kurs 30 groszy, podczas gdy faktyczna jego wartość, wynikająca z zawartości srebra, wynosiła tylko 12 groszy. Było to więc usankcjonowane prawem fałszerstwo. Toteż dla usprawiedliwienia oszustwa, na awersie umieszczono patriotyczną inskrypcję: „DAT PRETIUM SERVATA SALUS POTIORQUE METALLO EST”, co można przetłumaczyć: „Wyższą nad cenę metalu wartością jest ocalenie [ojczyzny]”. Społeczeństwo uznało tę monetę za jedną z przyczyn nieszczęść kraju i odczytywało monogram królewski na awersie „ICR” (Ioannes Casimirus Rex) jako Initium Calamitatis Regni (początek nieszczęść Królestwa), a od nazwiska projektodawcy Andrzeja Tymfa, dzierżawcy mennicy bydgoskiej, nadało jej nazwę tymf, która utrwaliła się w przysłowiu.

Prezentację kończą 2 monety Królestwa Polskiego z rosyjskim i polskim oznaczeniem nominału: $1\frac{1}{2}$ РУБЛЯ | 10 ЗЛОТ[ych]. Jedną wybiła w 1837 r. Mennica Warszawska (MNKi/N/725), drugą w 1836 r. mennica w Petersburgu (MNKi/N/726).

Banknoty

Wśród kilkudziesięciu obiektów przeważają aktualnie będące w obiegu, nabywane w Narodowym Banku Polskim celem kontynuowania kolekcji. Bardziej interesujący jest jedynie bilet skarbowy z okresu Insurekcji Kościuszkowskiej o nominale 10 złotych wydany na mocy uchwały Rady Najwyższej Narodowej (RNN) z 8 VI 1794 r. (MNKi/N/260). Banknot jest jednostronny. U góry emblemat z francuską symboliką rewolucyjną: frygijska czapka, uzbrojenie sankiulotów, zerwane kajdany absolutyzmu. Rzecz charakterystyczna, iż emblemat ten jest wyeksponowany bardziej niż godło państwowe, Orzeł i Pogoń. U dołu wyciśnięta pieczęć z dewizą w stylu jakobińskim: „WOLNOŚĆ CAŁOŚĆ NIEPODLEGŁOŚĆ”. W środku podstawa prawna emisji pierwszego polskiego pieniądza papierowego. Banknot wykonano w warszawskiej drukarni Jana Abrahama Willinga na papierze holenderskiej firmy J. Hönię i Zoonen z jej znakiem wodnym. Bilety skarbowe zszyte były w bloczki z możliwością odcinania. Stawały się prawnym środkiem płatniczym z chwilą zarejestrowania w Wydziale Skarbowym RNN i po złożeniu podpisów przez komisarzy Dyrekcji Biletów Skarbowych.

Ryc. 24. Bilet skarbowy z okresu insurekcji kościuszkowskiej o nominale 10 zł, 1794 r., nr inw. MNKi/N/260

Ryc. 25. Medal wybity przez Watykan z okazji 13. rocznicy pontyfikatu Jana Pawła II i 100. rocznicy ogłoszenia encykliki „Rerum Novarum”, wg projektu Enrica Manfriniego, 1991 r., nr inw. MNKi/N/2731-2733

Medale

Przebywając w pałacu kieleckim 3 VI 1991 r., papież Jan Paweł II przekazał do zbiorów muzealnych medale wydane z okazji 13. rocznicy jego pontyfikatu oraz 100. rocznicy ogłoszenia encykliki „Rerum Novarum”. Stanowiące komplet trzy medale, wybite w złocie, srebrze i brązie według projektu Enrico Manfriniego, charakteryzują się wysokim poziomem wykonania. Na awersie półpostać papieża w stroju pontyfikalnym. W otoku napis: „IOANNES PAULUS II P[ontificatus]. M[ariae]. ANNO XIII”. Na odwrocie dwa herby papieskie: po lewej Leona XIII, autora wspomnianej encykliki oraz po prawej Jana Pawła II. Dookoła napis: „RERUM NOVARUM CENTESIMUS ANNUS”. Rant gładki z inskrypcją: „E CIVITATE VATICANA”, i kolejnym numerem emisji: „039/900” (MNKi/N/2731-2733).

W Monachium w latach 1878—1885 tworzył bliżej nie znany medalier Artur Malinowski. Jest on autorem udanego medalu wybitego w 1880 r., w 50. rocznicę powstania listopadowego (MNKi/N/2197). Awers wypełnia monumentalna postać kobiety z koroną na głowie i w kolczudze, symbolizująca Polskę. W lewej ręce trzyma miecz, w prawej rozwiany sztandar z orłem i napisem: „ZA WASZĄ I NASZĄ WOLNOŚĆ”. W otoku: „USQUE AD FINEM MDCCCXXX” (Wierni do końca 1830). Na rewersie wieniec żałobny z liści lauru i dębu, w nim epitafium: „BOHATEROM POWSTANIA LISTOPADOWEGO W PIĘCDZIESIĄTĄ ROCZNICĘ”.

Dużą przydatność do celów ekspozycyjnych posiada licząca 44 pozycje seria medalierska, wydana w latach 1972—1986 staraniem Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego i Archeologicznego (MNKi/N/2560-2603). Dopracowane w każdym szczególnie medale zaprojektował Witold Korski, a wybiła nie mniej starannie Mennica Państwowa. Ideą przewodnią serii było przybliżenie sylwetek królów i książąt polskich, którzy zasłużyli się dla numizmatyki poprzez emisję monet. Każdy medal na stronie głównej zawiera najbardziej charakterystyczną monetę władcy, na odwrocie zaś jego wizerunek lub scenę historyczną z okresu panowania.

Dział Numizmatyczny kontynuował również uzupełnianie kolekcji medali regionalnych, wydanych w niezmierzonej chyba ilości w okresie PRL. Medale te, o różnym, z reguły mizernym poziomie artystycznym, posiadają jednak pewne wartości poznawcze, a jednocześnie są swoistym świadectwem epoki.

Tłoki pieczętne

Zdecydowaną większość (62 szt.) stanowią tłoki przejęte z Działu Historii MNKi w 1989 r., wśród których 27 pochodzi jeszcze z przedwojennych zbiorów Muzeum Kieleckiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Są to pieczęcie osobowe, monogramowe, władz i urzędów państwowych, sądowe, wojskowe i powstańcze, samorządowe, szkolne, cechowe oraz kościelne. Kolekcja ta posiada już opublikowane opracowanie i złożony do druku katalog¹, toteż zwrócę uwagę tylko na kilka najciekawszych obiektów.

Unikatowym wręcz eksponatem jest XVI-wieczny sygnet z gmerkiem, znaleziony na zboczach wzgórza zamkowego w Chęcinach (MNKi/N/1). Gmerk to znak osobisty lub rodzinny, używany przez mieszczan, a niekiedy także chłopów. Pojawił się w Polsce w XV w. pod wpływem herbu rycerskiego. W zasadzie spełniał wyłącznie funkcję znaku rozpoznawczo-własnościowego, toteż umieszczany bywał na budowlach, przedmiotach użytkowych, tłokach pieczętnych oraz sygnetach. Prezentowany gmerk wygrawerowano na owalnym polu. W jego obrębie u góry litery: „GI”, poniżej na kartuszu w kształcie tarczy renesansowej kombinacja poziomych i pionowych kresek, charakterystyczna dla tego typu obiektów.

Ryc. 26. Sygnet z gmerkiem i monogramem „GI” z XVI w., nr inw. MNKi/N/1

Interesujący jest również tłok pieczętny do laku cechu garncarzy z Sieradza z 2. poł. XVII w. (MNKi/N/2). W polu pieczętnym występuje barokowy kartusz, na nim stylizowany symbol cechu garncarzy — dzban. W otoku napis: „SIGILUM:CON-TUBERNU:FICULOR:SIR^ADIE”. W tym ostatnim słowie, z uwagi na błąd rytownika literę „A” nadpisano u góry między sąsiadujące litery. Można zadać pytanie,

¹ J. Główna *Tłoki pieczętne w zbiorach Muzeum Narodowego w Kielcach*. „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach (RMNKi) Kraków 1992 t. 16, s. 241—251; tenże *Tłoki pieczętne w zbiorach Muzeum Narodowego w Kielcach. Katalog (mps)*. Kielce 1993

co sprawiło, iż starsi cechowi nie zdecydowali się na ponowne rytowanie wadliwego stempla, a tylko na jego reperację? Prawdopodobnie oszczędność przeważała nad dążeniem do plastycznej doskonałości.

Ryc. 27. Pieczęć Województwa Mazowieckiego z lat 1862—1863, nr inw. MNKi/N/50

Ciekawym przykładem stempla z burzliwego okresu lat 1862—1863 jest pieczęć Województwa Mazowieckiego (MNKi/N/50). W polu pieczętnym występuje wizerunek orła bez korony, trzymającego w szponach jabłko z krzyżem i miecz. Orzeł patronował wszystkim zrywom o niepodległość; powstanie styczniowe nie było tu wyjątkiem. Występujący na tłoku orzeł swym kształtem i wysoko uniesionymi skrzydłami nawiązuje w pewnym stopniu do orła z okresu powstania listopadowego. Brak mu jednak korony, lecz w zamian posiada regalia. Pole pieczętno uzupełnia jeszcze legenda otokowa: „PIECZEŃ POWSTA: WOJEWUD: MAZOWIEC:”. Biorąc pod uwagę dekret Rządu Narodowego z 10 V 1863 r. o wprowadzeniu nowego godła narodowego w kształcie potrójnego herbu, należy przyjąć, że tłok był rytowany przed tą datą, choć zapewne używano go jeszcze później.

Przykładem tłoku pieczętnego urzędu państwowego jest pieczęć Posterunku Policji Państwowej w Chęcinach (MNKi/N/61). W polu pieczęci godło państwowe — Orzeł według obowiązującego wzoru z 1927 r. Dookoła w półotokach napis: „POSTERUNEK P. P. W CHĘCINACH”. Tłok rytowała Mennica Państwowa w Warszawie, co oczywiście gwarantowało wysoki poziom wykonania.

Odznaczenia

W tej grupie tematycznej gros nabytków również stanowią obiekty przejęte z Działu Historii. Zostały one już ogólnie zaprezentowane², toteż wymienię kilka najcenniej-

² K. Urbański *Ordery, medale, odznaki pamiątkowe, oznaki rozpoznawcze w zbiorach muzeów państwowych województwa kieleckiego*. RMNKi Kraków 1985 t. 14, s. 151—181

Ryc. 28. Krzyż Srebrny Orderu Wojskowego Polskiego, po 1817 r., nr inw. MNKi/N/67

szych, których wartości nie podkreślono, a których rodowód sięga przedwojennych zbiorów Muzeum PTK w Kielcach.

Należy do nich przede wszystkim Krzyż Srebrny Orderu Wojskowego Polskiego (MNKi/N/67). Jest to kolejna — chronologicznie i historycznie ujmując — wersja Orderu Virtuti Militari. Mocą dekretu z 5 VI 1817 r. car Aleksander I zatwierdził istniejący w czasach Księstwa Warszawskiego statut i wygląd orderu, nadając mu jednak nową nazwę urzędową. Order w kształcie krzyża równoramiennego wykonany jest z kilku elementów. Trzon stanowią ramiona z blachy srebrnej zakończone kulkami i połączone w środku pierścieniem. Na pierścień nałożono złote tarcze, na nie z kolei wieńce. Łącznik z kółkiem wykonany w kształcie stylizowanych liści dębu. Wstążka błękitna z czarnymi paskami po bokach, zakończona bardzo rzadko spotykaną klamerką. Na awersie na ramionach krzyża napis: „VIRTUTI MILITARI”, w środku na złotej tarczy emaliowany na biało orzeł w koronie i z regaliaми, dookoła zielony wieniec. Na rewersie na ramionach inicjały fundatora orderu „SARP” (Stanislaus Augustus Rex Poloniae). W środku na złotej tarczy dewiza orderu: „REX ET PATRIA” oraz data ustanowienia: 1792. Ordery były wykonywane na indywidualne zamówienia wojskowych. Największą renomą cieszył się warszawski jubiler Andrzej Janasch. Brak jednak potwierdzenia jego autorstwa w odniesieniu do tego egzemplarza.

Po upadku powstania listopadowego zlikwidowany został polski charakter Orderu Virtuti Militari. Rozkazem z 31 XII 1831 (12 I 1832) car Mikołaj włączył order w poczet

odznaczeń rosyjskich, nadając mu nazwę Polska Odznaka Zaszczytna za Zasługi Wojenne. Utrzymany został podział na 5 klas. W wyglądzie zewnętrznym jedynie datę „1792” zastąpiono nową „1831” dla wyraźnego podkreślenia kampanii, za którą żołnierzy rosyjskich tą Odznaką nagradzano. W zbiorze znajdują się dwie Polskie Odznaki Zaszczytne. Jedna złota, III klasy, wykonana przez petersburskiego jubilera Emanuela Pannasza (MNKi/N/191) oraz druga srebrna, V klasy, bita przez mennicę w Petersburgu (MNKi/N/192). Krzyży *Virtuti Militari* z datą „1831” nie można w żadnym wypadku uznać za order polskie.

Tadeusz Kosiński

DZIAŁ HISTORII

1989—1992

Nabytki Działu Historii z lat 1989—1992 to kilkaset eksponatów tworzących swego rodzaju panoramę dziejów Kielc i ludzi tutaj mieszkających, uczących się i pracujących, a więc uczniów kieleckich szkół, pracowników urzędów Guberni Kieleckiej, strzelców, legionistów, skautów z lat pierwszej wojny światowej. Najnowsze muzea to także historia kieleckich pułków stacjonujących w mieście w czasach II Rzeczypospolitej. Z tą tematyką łączą się eksponaty nawiązujące do wizyt ważnych osobistości życia politycznego II RP. Odwiedzali przecież Kielce m.in. prezydent Ignacy Mościcki, a także obydwa marszałkowie niepodległej Polski — Józef Piłsudski i Edward Rydz-Śmigły. Poznajemy także wydarzenia roku 1938, związane z otwarciem Sanktuarium Marszałka Józefa Piłsudskiego w południowo-zachodnim narożniku pałacu biskupów krakowskich w Kielcach — wówczas siedzibie Urzędu Wojewódzkiego. Kolejne eksponaty to fragment dziejów kieleckiego przemysłu i rzemiosła. Na starych fotografiach inżynierowie i pracownicy takich kieleckich zakładów, jak: Huta „Ludwików” i „Spółem”, oraz produkty tych wytwórni. Wreszcie druga wojna światowa i tragiczne, nieme świadectwa tych czasów, m.in. dokumentacja dziejów polskich oficerów wywiezionych do obozów zagłady w Rosji, jak również dokumenty osobiste kielczan z lat okupacji hitlerowskiej. Koniec wojny i pierwsze, sfałszowane wybory w 1947 r. znalazły także swoje odbicie w nowo pozyskanych eksponatach. Nawiązują do nich materiały archiwalne z pierwszych wolnych wyborów w 1989 r. Powiew wolności zadokumentowany został archiwaliami i fotografiami z kolejnych, ale już legalnych marszów szlakiem I Kompanii Kadrowej na trasie Kraków — Kielce, organizowanych corocznie w sierpniową rocznicę wkroczenia Strzelców do Kielc.

RODZAJE NABYTEKÓW DZIAŁU HISTORII W LATACH 1989—1992

	Dary	Zakupy	Przekazy	Pozysk własny	Inne	R A Z E M
1989	11	35	2	—	3	51
1990	28	2	4	136	1	171
1991	125	104	8	5	—	242
1992	120	16	28	3	—	167
R A Z E M	284	157	42	144	4	631